

ralis, eius quidem influxus ad volitiones secundarias omnes necessario porrigitur; atque ideo ex ipsa efficitur in voluntate virtus appetendi fines proximos, qui sunt particularia bona¹. Hinc ait s. Thomas: « Virtus primae intentionis, quae est respectu ultimi finis, manet in quolibet appetitu cuiuscumque rei, etiamsi de ultimo fine actu non cogitetur² ».

14. Prop. 3^a. *Impossible est, hominem in plures ultimos fines simul intendere.*

Prob. Ad rationem ultimi finis spectat, ut sit ipse bonum simpliciter perfectum, quod appetitum hominis plene et cumulate expletat. Atqui, si duo essent ultimi fines, neuter eorum foret bonum absolute perfectum: siquidem uni desiceret, quod alter possideret, ac neuter omnino appetitum satiaret; nam, obtento uno, aliis adhuc maneret appetibilis. Ergo. Item, proprium ultimi finis est, ut omnia ad ipsum ordinentur, atque ipse ad alium non reseretur. Atqui plurimum ultimorum finium hypothesis huic ultimi finis notioni omnino adversatur. Nam vel eorum unus ad alium ordinem habet, vel non: si primum, non esset ille ultimus finis; sin alterum, ne ultimus quidem esset, cui ceteri omnes non subiiciuntur. Ergo.

15. Quin vero unam vel alteram hic solvendam afferamus obiectionem ex plurimis, quibus haec propositio impeti solet; satius profecto est duo notare, omni difficultati solvenda valde utilia. Et in primis, huiusmodi propositio intelligenda est de fine ultimo totali et adaequato, non materialiter, sed for-

¹ Cf s. Aug., *Conf.*, lib. X, c. 21.

² 1^a 2^{ae}, q. I, a. 6 ad 3. Et alibi: « Desiderium beatitudinis virtute est in omnibus desideriis, sicut causa in effectu »; In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. I, a. 3, sol. 4 ad 6. « Ad cuius evidentiam considerandum est, quod sicut in causis efficientibus virtus primae cause manet in omnibus causis sequentibus, ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus secundariis. Unde quicunque actu intendit aliquem finem secundarium, virtute intendit finem principalem: sicut medicus, dum colligit herbas, actu intendit confidere potionem, nihil fortassis de sanitate cogitans; virtualiter tamen intendit sanitatem, propter quam potionem dat »; Qq. disp., *De Virtut.*, q. II, a. 11 ad 2. Hic autem disputant inter se Scholastici in definiendo, utrum sufficiat intentio ultimi finis sub communi ratione beatitudinis speciatu; an vero necesse sit, ut in quacumque actione humana intentio illa in eam rem feratur, in qua quis beatitudinem consistere existimat. Cf Gotti, *Theol. Schol. Dogm.*, t. II, tract. I, q. 1, dub. V, § II.

maliter accepto: ita ut posset quis inaniter extra Deum felicitatem quaerens, ex pluribus rebus in *ratione unius boni perfecti* acceptis, ultimum sibi effingere finem⁴. Insuper, eadem propositio valet quidem pro fine ultimo tantum efficaciter intento. Nam, ut docet Card. Gotti, « licet volitio et nolitio eiusdem rei in eodem homine simul repugnat, si sint ambae efficaces et absolutae; non tamen, si una sit efficax, alia inefficax: ut patet in mercatore efficaciter volente, ut salvet a naufragio vitam, proliicere merces in mare, et inefficaciter nolente. Ergo licet volitio efficax duplicitis ultimi finis simul repugnet, volitio tamen efficax unius ultimi finis non excludit voluntatem inefficacem alterius ultimi finis. Sicut licet una forma in gradu intenso excludat ab eodem subiecto aliam, quae sit in gradu intenso, non tamen excludit aliam, quae sit tantum in gradu remisso⁵ ».

ART. II. *De hominis beatitudine, et in primis de beatitudine obiectiva*

16. Ultimus finis hominis, quemadmodum late ex iam dictis patet, inveniri profecto nequit, nisi in aliquo bono absolute perfecto, quod hominis appetitum satiare omnino possit, quodque felicitatis sive beatitudinis voce solet communiter appellari. Iamvero felicitas a s. Augustino definitur: « plenitudo omnium rerum optandarum³ »; cui valde consentit Boëtius, sic eam definiens: « status, omnium bonorum aggregatione perfectus⁴ ». Attamen probe animadvertis Card. Gotti, quod istae et aliae similes definitiones explicant quidem statum et materiam beatitudinis, non vero formalem rationem, cur illa plenitudo bonorum rationem beatitudinis habeat: ideoque eam potius definit: « Summum bonum, appetitus rationalis adaequate satiativum⁵ ». Nos autem, huic definitioni haud repugnantes, censemus ad ipsa D. Thomae verba eam reducere; et dicimus esse « bonum perfectum, quod totaliter quietat appetitum⁶ ».

17. Ex hac ipsa igitur definitione satis appareat, in beatitudine rem, quae beatitudinem constituit, a beatitudinis posses-

¹ 1^a 2^{ae}, q. I, a. 5 ad 1. — ² Loc. cit., Dub. VI, § II, n. XVI.

³ De Civ. Dei, lib. V, Praef. — ⁴ De Cons., lib. III, pros. 2.

⁵ Loc. cit., q. II, Dub. I, § I. — ⁶ 1^a 2^{ae}, q. II, a. 8 c.

sione distinguendam esse : scilicet beatitudinem in obiectivam et formalem necesse est distinguere. Illa est res ipsa, in cuius possessione appetitus quiescit, et dicitur finis *qui* : haec autem, quae dicitur finis *quo*, est rei eiusdem adeptio et possessio : « Finis duplicitur dicitur, scilicet ipsa res, quam adipisci desideramus, et usus, seu adeptio, vel possessio illius rei... Res ipsa, quae appetitur ut finis, est id, in quo beatitudo consistit, et quod beatum facit : sed huius rei adeptio vocatur beatitudo¹ ». Iam nos de utraque seorsim sermonem habebimus.

18. Circa beatitudinem obiectivam philosophi pagani, quoniam in hac ipsa mortalis et miserrimae vitae conditione felicitatem comparari posse putabant, in plurimas dissidebant sententias² : quae quidem ad tria capita facile reduci possunt. Etenim ut huius vitae bona in tria distingui solent genera, corporis scilicet, fortunae, atque animi, ita philosophi illi in quodam corporis, vel fortunae, vel animi bono felicitatem positam esse censuerunt. Ex recentibus autem philosophis omnes proxime elapsae et nostrae aetatis Sensistae et Materialistae in vitae huius oblectamentis felicitatem hominis collocant. Rationalistae vero, et Pantheistae in completa evolutione omnium facultatum hominis sumnum eius bonum sicutum esse contendunt, vel continuum humanitatis progressum, idest indefinitam perfectionem et culturam tamquam supremum finem et bonum generis humani praedicant³.

¹ 1^a 2^{ae}, q. II, a. 7 c. Quocirca « beatitudo dicitur esse summum hominis bonum, quia est adeptio, vel fruitio summi boni » (*Ibid.*, q. III, a. 1 ad 2). Et « dicitur ultimus finis, per modum, quo adeptio finis dicitur finis »; *Ibid.* ad 3.

² Cf Lactantius, *Div. Inst.*, lib. III, c. 7; *Opp. t. I*, p. 364, Parisiis 1844. S. Augustinus refert, quod Marcus Varro tam multam dogmatum varietatem diligenter ac subtiliter scrutatus advertit, ut ad ducentas octoginta octo sectas, non quae iam essent, sed quae esse possent, adhibens quasdam differentias, facilime perveniret; *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 2.

³ Inter hos recensentur Lafaist, *Cahier de mor. et de psychol.*; Arhens, *Corso di diritto naturale, o della Filosofia del diritto* (trad.), t. I, Parte generale, c. 1, § 3, p. 148 sqq, Milano 1857; Tiberghien, *Esquise de phil. mor.*, part. 2, c. 1, § 3, p. 224, Bruxelles 1854; atque omnes continui progressus assertores, de quibus vid. Sanseverino, *I principali sistemi della filosofia sul Criterio*, c. II, § II, p. 155 sqq, Napoli 1858.

19. Quantum autem huiusmodi sententiae a vero abhorreant, atque certum sit e contrario, solum Deum esse hominis felicitatis obiectum, sequentibus propositionibus late patebit :

20. Prop. 1^a. Nullum ex bonis creatis felicitatem hominis constituere potest.

Prob. 1^a generatim hoc argumento. Bonum felicitatem constituen, quippe ultimus finis hominis, adeo perfectum esse oportet, ut eius voluntatem prorsus exaequet, cui proinde nihil aliud appetendum supersit. Atqui obiectum voluntatis est bonum universale, aequo ac verum universale est obiectum intellectus. Ergo universale seu absolutum esse debet bonum, in quo humana felicitas consistit. Quod profecto inter omnia bona creata invenire nemo unquam potest : siquidem quodlibet bonum creatum, cum finitum sit, absolutum esse nequit⁴.

Prob. 2^a speciatim quoad singula bonorum genera, quae ad bona corporis, vel animi, vel ad bona exteriora seu fortunae facile reducuntur. Atque in primis constat, in aliquo bono corporis, cuiusmodi sunt sanitas, robur, pulcritudo, felicitatem non posse consistere. Re vera, « haec (bona corporis) etiam bonis, et malis communia sunt, et instabilia sunt, et voluntati non subiacent. Praeterea, anima est melior corpore, quod non vivit, nec praedicta bona habet, nisi per animam. Bonum igitur animae, sicut intelligere, et alia huiusmodi, est melius quam bonum corporis. Non est igitur corporis bonum, sumnum hominis bonum. Adhuc. Haec bona sunt homini, et aliis animalibus communia. Felicitas autem est proprium hominis bonum. Non est igitur in praemissis bonis hominis felicitas. Amplius. Multa animalia, quantum ad bona corporis, sunt homine potiora : quaedam enim sunt velociora homine, quaedam robustiora, et sic de aliis. Si igitur in his esset sumnum hominis bonum, non esset homo optimum animalium : quod patet esse falsum. Non est igitur felicitas humana in bonis corporis consistens² ».

21. Quod si hominis beatitudo in voluntatibus corporeis esse dicatur, adhuc abnormior evadet sententia, aliquique rationibus arguenda³. Et sane, 1^a quoniam finis nobilior est eo, quod

¹ 1^a 2^{ae}, q. II, a. 8 c. — ² *Cont. Gent.*, lib. III, c. 32.

³ Haec sententia, post Aristippum et Cyrenaicos (Laert., lib. II, segm. 87; Cic., *De off.*, lib. III, c. 33; Lact., *Div. Inst.*, lib. III,

ad ipsum ordinatur, nequit plane homo ultimum finem vel summam sui perfectionem in ullo bono invenire, quod sit se inferius: cuiusmodi profecto sunt omnes corporeae voluptates. 2° Cum actus humani honestatis vel turpitudinis rationem habeant, prout ipsi ordinantur ad ultimum finem, vel ab eo divertunt; nemo non videt quod, si hominis beatitudo in voluptibus sensilibus consistaret, honestiorem profecto vitam agere dicendus esset, qui eis immoderatius utitur: et hoc adversarii ipsi vel fingere nesciunt¹. 3° Summum bonum non nisi aliquid per se bonum esse debet. At voluptates illae non sunt per se bona, sed dumtaxat cum debito fini ordinantur: siquidem inordinatus eorum usus, praeterquam quod ab omnibus uti vitiū reprehenditur, est et ipsi corpori valde noxius, atque impedit, quominus similes habeantur delectationes: uti e. g., in gustu vel auditu nimis exercito nonnulli experiuntur². 4° Ex hoc, ait D. Thomas, « aliquis delectatur, quia habet bonum aliquod sibi conveniens... Bonum autem conveniens, si quidem sit perfectum, est ipsa hominis beatitudo... Unde manifestum est, quod nec ipsa delectatio, quae sequitur bonum perfectum, est ipsa essentia beatitudinis, sed quoddam

c. 7, p. 364, ed. cit.), nulli frequentius adscribitur, quam Epicuro, qui proinde *turpissimae voluptatis assertor* (Lact., *ibid.*, c. 17, p. 404) vocari solet. Vid. etiam s. Thom., *Contr. Gent.*, lib. III, c. 27, et in lib. I *Ethic.*, lect. V, ubi etiam advertit, quod etsi Epicurei virtutem inculcarent, tamen eam laudabant « propter voluptatem, ne scilicet per contraria virtutia eorum voluptas impediretur». At non desunt qui Epicuri sententiam non de corporis, sed animi solum voluptatibus intelligandam esse arbitrantur. (Cf Cic., *De Fin.*, lib. I, c. 41; Seneca, *Epist.* 66; Laert., lib. X, segm. 131; Gassendus, *De vita et moribus Epicuri*; Opp. t. V, p. 169 sqq, Lugduni 1638; *Philosophiae Epicuri syntagma*, Eth., lib. I, c. 3, Opp. t. III, quod seorsim quoque excusum est Amstelodami 1684; aliisque.) Quod si verum foret, perditiores impudentioresque ostenderent recentes illos philosophos, qui materialismum vel sensismum profitentes, non aliam voluptatem loco summi boni atque ultimi finis agnoscunt, quam quae in corpore reperitur.

¹ *Cont. Gent.*, lib. III, c. 27.

² Nec mirum, si plures sequantur delectationes corporales. Nam huius ratio est « quia bona sensibilia sunt magis, et pluribus nota; et etiam quia homines indigent delectationibus ut medicinis contra multiplices dolores, et tristitias. Et, cum plures homines non possint attingere ad delectationes spirituales, quae sunt proprie virtuosorum, consequens est, quod declinent ad corporales »; 1^a 2^{ae}, q. XXXI, a. 3 ad 1.

consequens ad ipsam, sicut per se accidentis ». Atqui voluptas corporalis, cum sequatur bonum, quod apprehendit sensus, non sequitur bonum perfectum hominis. Ergo « neque voluptas corporalis est ipsa beatitudo, nec est per se accidentis beatitudinis³ ».

22. Secundo: Nullum ex iis bonis exterioribus, quae bona fortunae appellantur, quaeque ad divitias, honores, gloriam et potestatem solent revocari, beatitudinem hominis constituere potest. Etenim 1° beatitudo adeo perfectum bonum est, ut cum aliquo malo minime conciliari possit: quapropter qui malus est, beatus esse nequit. Atqui participes illorum bonorum efficiuntur etiam plerique homines, qui, ipso adversariorum iudicio, saltem sub aliquo respectu, censentur mali. Ergo. 2° Post summi boni adiectionem, alterius boni homo non indiget. Atqui, bonis illis adeptis, adhuc alia, e. g., sanitas, sapientia etc. homini desunt. Ergo. 3° Hanc aquam ex beatitudine ullum homini malum advenire posibile est: dum e contrario ex iis bonis potest homo sapiens in amentum capere. 4° Quoniam beatitudo, de qua hic loquimur, se omnino naturalis est, ipsam homo consequitur per prius usum ibi naturalia. Atqui illa bona a causis exterioribus, eti cupimur, a fortuna pendent. Ergo².

23. Hae autem ratione maiorem sumunt firmitatem, si ea bona singillatim expendantur. Etenim 1° divitiae non propter se appetuntur, sed propter aliud: siquidem divitiae naturales, puta cibis, vestimenta, domus etc., ad vitae conservationem; artificiales autem, scilicet pecuniae, nonnisi propter divitias naturales appetuntur. Alqui summum bonum propter se, et non propter aliud appetitur. Ergo³. 2° Honores etiam ad alterum bonum ordinantur, et ideo ultimum finem nequeunt constituerre. Re vera, homines honorem sibi ambiant, quatenus optant testimonium habere alterius boni, quod in eis iam est, nempe eiusdem praexistentis excellentiae⁴. 3° In gloria humana non

¹ 1^a 2^{ae}, q. II, a. 6 c. Neque dicas, delectationem habere rationem ultimi finis ex eo quod, uti alibi diximus (p. 43), propter seipsam, et non propter aliud appetitur. Nam delectatio propter seipsam appeti dicitur, quatenus, cum sit quietatio appetitus in bono, fit ut appetatur eadem ratione, qua appetitur bonum; seu non propter aliud, sed propter ipsum bonum. Quocirca bonum, quod est delectationis obiectum, est principium eius: « ex hoc enim delectatio habet quod appetatur, quia est quies in bono desiderato »; *Ibid.* ad 1.

² 1^a 2^{ae}, q. II, a. 4 c. — ³ *Ibid.*, a. 1 c. — ⁴ *Ibid.*, a. 2.

posse beatitudinem consistere, ex ipsa definitione gloriae colligitur, quae est *clara nolitia cum laude*. Et sane, quoniam notitia hominum non est causa rerum, sed ab his causatur, adeo falsum est, perfectum hominis bonum, quod beatitudo dicitur, ab aliorum notitia pendere, ut potius ab ipsa beatitudine vel inchoata, vel completa, quae in homine aliquo est, cognitio eius in aliis progignatur⁴. ⁴ Denique potestas *habet rationem principii*, id est, ad curandam felicitatem aliorum ordinatur; beatitudo autem *habet rationem ultimi finis*².

24. Tertio: Aliquod bonum ipsius animae non potest esse obiectum beatitudinis³. Bona enim, quae ad animam, prout intellectualis est, pertinent, sunt scientia et virtutes⁴. Iamvero, quoad scientiam, felicitas, cum sit finis humanae speciei, atque ideo a singulis hominibus naturaliter appetatur, tale bonum esse oportet, ut in pluribus ratione deficiat. Siquidem et ea, quae sunt a natura, sunt semonmissione debet in pluribus, deficiunt autem in paucioribus propter avenientiam sive iunctionem⁵. At e contrario, non nisi pauci scientiam, estimantur, ut aiunt sibi possunt. Ergo. Adhaec, felicitas huiusme ipsa est, ut, cum anima consecuta eam fuerit, plenissentia beati, aqua scientiae humanae quandam animae sitim, et ratiōne sciendi desiderium in dies magis accendent. Ergo.

25. Quod autem ad virtutes morales spectat, ipsae ad aliquid aliud ordinem habent: e. g. operationes iustitiae ad servandam pacem inter homines, actus fortitudinis ad victoriam et ad pacem; atque idem de aliis, quae generatim ad hoc ordinantur, ut per eas modum in interioribus animae affectio-

^{1 1^a 2^{ae}}, q. II , a. 3. *Diximus in gloria humana, quoniam, ut subdit sanctus Doctor, bonum hominis dependet, sicut ex causa, ex cognitione Dei: et ideo ex gloria, quae est apud Deum, dependet beatitudo hominis, sicut ex causa sua, secundum illud Ps. 90: Eripiam eum, et glorifica-bo eum, longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi Salutare meum.*

² *Ibid.*, a. 4.

³ Praestat hic adnotare, «quod beatitudo ipsa, cum sit perfectio animae, est quoddam animae bonum inhaerens: sed id, in quo beatitudo consistit, quod scilicet beatum facit, est aliquid extra animam»; *Ibid.*, a. 7 ad 3. Vid. p. 20.

⁴ De his bonis hic loquimur: nam quod bona, quae animae, prout sentiens est, inhaerent, non possunt obiectum efficere beatitudinis, colligitur ex iam ostensis in hac propositione.

⁵ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 39, n. 1.

nibus, et decorum in externis operibus tueamur. Non possunt igitur ipsae hominis constituere felicitatem, quippe quae ad ulteriorem finem referri nequit¹. Accedit quod virtus si re- clititudinem, haud profecto satietatem in appetitum infert: tum ulterioris augmenti capax est: denique ad felicitatem tamquam ad praemium sibi debitum contendit: quae omnia verae beatitudini vehementer repugnant².

26. Dices: saltem sufficit homini omnium, quae enumerata sunt, bonorum collectio. At contra, quoniam huiusmodi bonis felicitatis characteres repugnant, patet, numquam ex ipsis, etiamsi collectum sumantur, illam posse constitui. Et sane etiam collectio eorum bonorum quid particulare et limitatum est; neque aliquid in se habet, per quod ad aliud referri non possit; neque stabilitatem et indeficientiam involvit. Accedit quod numquam tota collectione eorum bonorum potest homo frui; tum quia pleraque ipsorum penes sui potestatem haud sunt; tum quia alterum sine altero quandoque esse debet, e. g., intellectuale bonum sine sensibili volupitate, vel vicissim; atque unius usus alterius usum impedit; ut, e. g., dum bonis unius sensus perfaci cupimus, ab aliorum sensuum bonis abstinemus.

27. Prop. 2^a. *Supremum hominis bonum in completa eius*

⁴ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 34.

² Cf Lact., *Divin. Instit.*, lib. III, *De falsa sapientia*, c. 8, p. 369-370, ed. cit. Beatitudinem in sola virtute animi, quam *sapientiam* appellabant, ita collocatam voluere Stoici, ut etiamsi quaecumque alia bona deessent, immo etiamsi innumeris aegritudinibus, doloribus ac morte homo premeretur, beatum semper eum praedicarent, si virtute aut sapientia praeditus foret. Hinc cetera, quae solent bona appellari, praeter virtutem, non vere bona esse docebant; quippe quod sine ipsis sapiens merito beatus aestimatur: et illa, quae mala vocantur, praeter vitium, *reiectanea* solum vel *incommoda* nominabant (cf Laert., lib. VII, segm. 102 et 103; Cic., *De Fin.*, lib. III, c. 16, et lib. IV, c. 26). Hanc Stoicorum sententiam absurdissimum errorem s. Augustinus appellat, « ut cum asseverant, etiam in Phalaridis taurō beatum esse sapientem, cogantur fateri, vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis gravissimis abscedendum ex hac vita esse decernunt » (*Ep.* 155 alias 52, c. 1, n. 2). Et paulo post, n. 3, subdit: « O nimium superba iactantia! Si beata vita est in cruciatis corporis, cur non in ea manet sapiens, ut fruatur? Si autem misera est, quid, obsecro te, nisi thyphus impedit ne fateatur? » Cf etiam *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 4, n. 4.

*facultatum evolutione, vel in indefinita humanitatis perfectio-
ne constitui haud potest.*

Prob. 1^a pars. 1^a Evolutio facultatum non est aliquid homine nobilior. Atqui « illud, in cuius consecutione summum hominis bonum est, oportet esse hominem melius ¹ ». Ergo, 2^a « Summum bonum non est ad alterum ² ». Atqui evolutio facultatum ad aliquid assequendum naturaliter spectat ³. Ergo, 3^a Completa omnium facultatum evolutio nequaquam possibilis est; siquidem « hoc in omnibus animae potentias invenitur, quod quando una potentia in suo actu intenditur, alia vel debilitatur in suo actu, vel totaliter abstrahitur ⁴ ». 4^a Etiamsi possibilis ea foret, tamen ea non adveniret « homini, nisi post tempus diuturnum; et hoc maxime in speculativis appareret . . . , nam vix in ultima aetate homo ad perfectam speculationem scientiarum pervenire potest », nempe quando « modicum restat humanae vitae ». Atqui « inconveniens videtur et irrationale, quod tempus generationis alicuius rei sit magnum; tempus autem durationis ipsius sit parvum; sequeretur enim quod natura in maiori tempore suo sine privaretur ⁵ ». Ergo, 5^a Denique, illa si admittatur sententia, summum hominis bonum in eo, quod rationi consentaneum non est, poneretur. Sane illa evolutio huiusmodi esse deberet, ut plene et cumulate optimam hominis potentiam respectu optimi obiecti perficiat: « optima autem potentia est intellectus, cuius obiectum optimum est bonum divinum ⁶ ». Quocirca, quoties contingit, ut intellectus perfectioni inferiores potentiae reluctantur, harum evolutio ordini rationis adversatur.

28. Neque illud praetermissum nolumus, sententiam illam
huc redire, ut homo tamquam sibi ipsi finis constituatur ⁷:
id quod rationi omnino adversari alibi ostendimus ⁸.

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 30.

² *Contr. Gent.*, lib. III, c. 31, n. 3.

³ Cf I, q. LXXXV, a. 6 c., *Qq. dispp.*, *De Pot.*, q. X, a. 2 ad 4.

⁴ *Qq. dispp.*, *De Ver.*, q. XLIII, a. 3 c. Cf *Dynam.*, c. I, art. 9, p. 102 vol. I. — ⁵ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 48, n. 4.

⁶ 1^a 2^{ac}, q. II, a. 7 c.

⁷ Sane hunc prae caeteris docuerunt errorem Kantius, et Arhens. De his vid. Ephem. *La Scienza e la Fede*, vol. 7, p. 294, not. 2, et p. 296, Napoli 1844.

⁸ Cf *Theol. nat.*, c. IV, art. 1, p. 358-360 vol. II. Perbelie ad hanc rem

29. Prob. 2^a pars. Sententia, quam resolutamus, abnormior evadit, si illa facultatum evolutio in infinito humanitatis progressu intelligatur; siquidem notioni ultimi finis omnino repugnat. Et sane, progressus ille continuus rationem tum potentiae, tum motus praeseruit. Atqui notio ultimi finis, seu supremi boni hominis utrumque excludit. Primum quidem; nam ipsum est « ultima hominis perfectio: unumquodque autem in tantum perfectum est, in quantum est actu ¹ ». Alterum vero, quia *ultima consummatio hominis, quae est in adiectione ultimi finis, in perfecta quietatione, vel immobilitate consistit, et quantum ad intellectum, et quantum ad voluntatem* ². Accedit, quod « non est abire in infinitum in appetitu naturae, quia desiderium naturae frustraretur, cum non sit possibile pertransire infinita ³ ».

30. Prop. 3^a. *Hominis beatitudo solum in Deo collocari potest.*

Prob. Haec propositio ex praecedentibus consequitur. Et sane beatitudo, seu ultimus finis hominis, uti iam ostendimus, omnem hominis amorem compleere debet: unde absolutum seu summum bonum esse oportet. Atqui solum Deus est infinita bonitas; vel, ut s. Augustinus ait, *bonorum summa Deus nobis est, Deus est nobis summum bonum* ⁴; ideoque *replet in nobis desiderium nostrum* ⁵. Ergo. Quod argumentum magis etiam declaratur hoc modo: In eo collocanda felicitas est, quod appetitur propter se, atque ad nullum aliud perfectius bonum ordinem habet. Atqui de Deo tantum vere hoc dici potest: siquidem cetera bona, cum non sint bona, nisi quantum bonitatem Dei participant, ad Deum quippe, uti ad excelsum bonum, a quo pendent, nos excitant. Ergo.

31. Isdem fere argumentis s. Bonaventura ostendit, ultimum finem hominis non nisi bonum summum et infinitum esse posse. En praecolla eius verba: « Cognitio animae rationalis est cognitio non arctata: unde nata est quodammodo omnia cognoscere: unde et non impletur cognitio eius aliquo

inquit s. Bonaventura: « Si(Deus) effectus non ordinaret ad se, vel non faceret propter se, cum Ipse sit bonum, a quo omne bonum, iam effectus non esset bonus ¹; In lib. II *Sent.*, Dist. I, p. 2, a. 11, q. I ad arg.

¹ 1^a 2^{ac}, q. III, a. 2 c. — ² *Comp. Theol.*, c. 149.

³ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 25, n. 6.

⁴ *De mor. Eccl. cath.*, lib. I, c. 8, n. 13. — ⁵ In *Psal.* 102, v. 5.

cognoscibili, nisi quod habet in se omnia cognoscibilia, et quo cognito, omnia cognoscuntur. Similiter affectio eius nata est diligere omne bonum: ergo nullo bono sufficienter finitur affectus, nisi quod est bonum omnis boni, et quod est ad omnia in omnibus...; hoc autem est summum bonum. Ergo. Similiter nihil sufficienter finit animam, nisi bonum infinitum. Quia ad hoc ut finiatur, necesse est, ipsam finiri secundum existimationem, alioquin non esset beata, nisi se existimaret beatam. Existimatio autem supergreditur omne finitum, quia omni finito potest maius cogitari aliquid. Ergo, cum affectio posset se extendere, ubi est existimatio, necessario affectio animae supergreditur omne finitum: et si haec nullo bono finito sufficienter finitur, fruendum est ergo solo Deo, quia summum bonum et infinitum⁴.

32. Praeterea, Deum habere, ut inquit Aquinas, rationem ultimi finis perficientis hominem², ac proinde esse obiectum nostrae beatitudinis, probatur etiam ex eo, quod est primum principium. Et sane, quemadmodum res est, quatenus participat esse causae, a qua producitur, ita eo nobilior est ac perfectior, quo nobilius et perfectius illud esse participat: quapropter tanto perfectior erit homo, quanto magis participat esse sui principii, nempe Dei. Atqui haec participatio ex coniunctione cum principio maxime efficitur; unde illud s. Thomae: *res complementur et firmantur per coniunctionem ad suum principium*³. Ergo ultima hominis perfectio, seu beatitudo, non nisi in unione cum Deo consistit⁴; praesertim Ei adhaerendo per intellectum et voluntatem, quae quidem sunt hominis propria⁵. Hinc Deus in Scripturis alpha et omega, principium et finis appellatur⁶. Qua de re s. Augustinus ait: « Non facit beatum hominem, nisi Deus qui fecit hominem⁷ ». Atque hoc redeunt illa argumenta, quibus Deum ultimum omnium re-

¹ In lib. I Sent., Dist. I, a. 3, q. 2 resol.

² In lib. IV Sent., Dist. VIII, q. I, a. 1, sol. 1 ad 1. — ³ Ibid.

⁴ « Ultimum bonum hominis consistit in hoc, quod anima Deo inhaereat »; 2^a 2^{ae}, q. XXVII, a. 6 ad 3.

⁵ « Eum (Deum) consequimur, non cum hoc omnino efficimur, quod est Ipse, sed Ei proximi, Eumque mirifico et intelligibili modo contingentes »; s. Aug., *De mor. Eccl. cath.*, cit. lib. I, c. 41, n. 18.

⁶ Apoc., c. I, v. 8. — ⁷ Ep. 155, cit., n. 2.

rum finem esse in Metaphysica ostenditur¹. Etenim ultimus finis hominis ille utique esse debet, ad quem ipse ultimo a Deo dirigitur; ille nimurum, propter quem Deus hominem condidit: qui certe finis aliud esse non poterit, quam ipse Deus. Nam Deus non alterius obiecti gratia, sed propter Seipsum solum operari potest; ne quid Seipso inferius, operando, respicere videatur.

33. Eadem veritatem interiori experientia edocemur. Requidem vera, insatiabilis illa hominis cupiditas, qua ex unius obiecti creati amore in obiectum aliud repente transilit, hoc quidem demonstrat, tenuem scilicet bonitatem, quae in rebus singulis reperitur, haud parem esse desiderio hominis complendo; atque ad bonum infinitum voluntatem naturaliter trahi, ut optime proinde dixerit s. Augustinus: « Fecisti nos ad te, Domine; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te² ».

34. Obiic. Illud non potest esse humanae beatitudinis obiectum, cum quo homo nullam habet proportionem. Atqui homo nullam habet proportionem cum Deo. Ergo.

Resp. *Dist. mai.*, cum quo non habet proportionem neque entitatis, neque habitudinis, *conc. mai.*; cum quo non habet proportionem entitatis, sed habet proportionem habitudinis, *neg. mai.* Item *dist. min.*, nullam habet proportionem entitatis, *conc. min.*; habitudinis, *neg. min.* Et quidem proportio entitatis, seu *secundum commensurationem*, quae consistit in duorum convenientia secundum naturam, nequaquam existere potest inter Deum, qui est infinitus, et hominem, qui est finitus; quia infinitum indeterminate excedit finitum. At vero inter Deum et hominem admittenda est illa habitudinis proportio, quae exurgit ex quodam ordine, quo homo ad

¹ Cf *Theol. nat.*, c. IV, art. 1, p. 336 sqq vol. II. Ne autem quis inde inferat, ceteras res creatas esse pariter beatitudinis capaces, in memoriam revocandum est quod ibidem adnotavimus: scilicet Deum esse ultimum finem hominis non eodem modo ac ceterarum rerum. Etenim homo immediate creatus propter Deum dicitur, non tantum quia Eius perfectiones repraesentat, sed etiam quia, ad Dei imaginem conditus, potest per proprias actiones, idest cognoscendo et amando, Eum attingere; atque ideo proprie Illum assequi, et esse beatus.

² *Confess.*, lib. I, c. 1.

Deum, tamquam ad suum principium, idest ad intelligibile atque amabile obiectum refertur¹: siquidem homo per intellectum et voluntatem ad verum et bonum universale, quod concrete in Deo tantum reperitur, ordinem habet². Neque dicas, facultatem finitam circa obiectum infinitum versari non posse. Etenim, quoniam «modus actionis est secundum modum formae agentis³», potentia finita obiectum infinitum finito modo attingit. Ad rem s. Bonaventura: «Infinitum bonum (anima) finite capit, quoniam ipsa est finita: sed quoniam bonum illud est infinitum, ideo ab ipso totaliter absorbetur, et eius capacitas undequaque terminatur⁴». Quocirca, et si beatitudo hominis, si consideretur quantum ad causam vel obiectum, sit aliquid increatum, quia est Deus, qui solus sua infinita bonitate potest voluntatem hominis perfecte implere; tamen, si consideretur quantum ad ipsam essentiam beatitudinis, nempe quoad ipsam adeptionem vel fruitionem summi boni, est aliquid creatum in ipso homine existens⁵.

35. Inst. Magis distat homo a Deo, quam sensus a quovis intelligibili obiecto. Atqui inter sensum et obiectum intelligibile nulla est proportio. Ergo.

Resp. *Dist. mai.*, secundum naturae proprietatem, *conc. mai.*; secundum rationem cognoscibilis, *neg. mai.* Hanc distinctionem tradit s. Thomas⁶, atque a s. Bonaventura his verbis mirifice explicatur: «Ad illud quod obiicitur de distantia intelligibilis et sensibilis, dicendum quod duplex est di-

¹ Cf s. Thom., I, q. XII, a. 1 ad 4. Audiatur s. Bonaventura: «Dicendum, quod distantia dicitur contra convenientiam: convenientia autem inventitur in triplici differentia... Est enim convenientia commensurationis, sive adaequationis, et convenientia participationis alicuius communis, et convenientia ordinis. Dico ergo, quod si distantia dicatur per privationem convenientiae adaequationis, et participationis, infinita est distantia creati ad increatum, sicut infiniti ad finitum. Si vero dicatur distantia per privationem convenientiae ordinis, dicendum, quod falsum est, quia creature immediate ordinantur ad Deum, sicut ad principium, et sicut ad finem»; *In lib. III Sent.*, Dist. XIV, a. 1, q. 3 ad arg.

² «Quod homo boni perfecti sit capax, ex hoc apparet, quod eius intellectus potest comprehendere universale, et perfectum bonum, et eius voluntas appetere illud»; *1^a 2^{ae}, q. V, a. 1 c.*

³ I, q. LXXXIV, a. 1 c.—⁴ *In lib. I Sent.*, Dist. I, a. 3, q. 2 ad arg.

⁵ *Ibid.* —⁶ *In lib. I Sent.*, Dist. III, q. I, a. 1 ad 2.

stantia, secundum rationem entis, et secundum rationem cognoscibilis. Primo modo est maior distantia: secundo modo non, quia utrumque est intelligibile, scilicet Deus et anima. Non sic est de intellectu et sensu; quia sensus est potentia determinata, sed intellectus non¹.

ART. III. *De beatitudine formalis*

36. Postquam obiectivam hominis beatitudinem solum Deum esse demonstravimus, iam de illius adeptione, seu possessione, quae beatitudinis formalis nomine appellari solet², disputamus oportet.

37. In primis dubitari nequit, quin beatitudo formalis in quadam ipsius hominis operatione consistat. Cum enim beatitudo ultimam hominis perfectionem spectet, in actu secundo, scilicet in operatione constituta est: siquidem actus primus ad actum secundum ordinatur, atque obtaindæ ultimae perfectionis nonnisi capacitatem³ homini afferit⁴. Atque id ex eo confirmatur, quod anima per beatitudinis fruitionem vivit. Iam animae vita operationem significat, quae ab ipsa elicetur⁵: etenim «actio vitalis a non vitali distinguitur essentialiter per hoc, quod non vitalis in agente est, vitalis vero in agente et ab agente est; vivere enim est mouere seipsum: unde per hoc quod movet, agit actionem; per hoc, quod movet seipsum, actionem in se recipit⁶».

38. Hoc praestituto, quaeritur, quaenam sit operatio illa, propter quam formalis hominis beatitudo obtainetur. Cuius quaestionis sensus ut recte intelligatur, status beatitudinis ab eius essentia distinguendus nobis est. Nimurum status omnia complectitur, quae hominem plene beatum efficiunt: puta Dei cognitionem, amorem, voluptatem seu gaudium, quod ex cognitione et amore veluti ex uberrimo fonte oritur, perpetuatatem, etc. Essentia vero illud significat, quod inter hanc o-

¹ *In lib. I Sent.*, Dist. III, a. 1, q. 1 ad arg. —² P. 20.

³ Cf *Lexicon Peripat. Phil.-Theol.*, ed. 2^a, p. 12, Neapol. 1872.

⁴ *1^a 2^{ae}, q. III, a. 2 c.* Neque obstat quod beatitudo status a Boëtio dicitur (*cf. p. 19*). Nam *beatus est* quidem in *statu boni perfecti*, illud autem, *per quod est in huiusmodi statu, quaedam est operatio*; *Ibid. ad 2.* —⁵ *Ibid. ad 1.*

⁶ Gotti, *Op. cit.*, t. II, tract. I, q. II, dub. II, § III, n. XI.